

BS 145

43

010

1891

COMMENTARIA

IN ECCLESIASTICUM.

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit agere de mulieribus; quare per antithesas multas ostendit quanta sit bonitas mulieris proba et sensus, as quanta malitia improba et insensata.

1. Mulieris bona beatus vir : numerus enim annorum illius duplex. 2. Mulier fortis oblectat virum suum, et annos vita illius in pace implebit. 3. Pars bona, mulier bona, in parte bona timentium Deum, dabitur viro pro factis bonis; 4. divitis autem et pauperis cor bonum, in omni tempore vultus illorum hilaris. 5. A tribus timuit cor meum, et in quarto facies me metuit : 6. Delataram civitatis, et collectionem populi, 7. calumniam mendacem, super motum omnia gravia. 8. Dolor cordis et luctus, mulier zelotypa. 9. In muliere zelotypa, flagellum Inguæ, omnibus communicans. 10. Sicut boum jugum quod movetur, ita et mulier nequam : qui tenet illam, quasi qui apprehendit scorpionem. 11. Mulier ebriosa, ira magna : et contumelia, et turpitudine illius non tegetur. 12. Fornicatio mulieris in extollentia oculorum, et in palpebris illius agnoscetur. 13. In filia non avertente se, firma custodiam, ne inventa occasione utatur se. 14. Ab omni irreverentia oculorum ejus cave, et ne mireris si te neglexerit. 15. Sicut viator sitiens ad fontem os aperiet, et ab omni aqua proxima bibet, et contra omnem palom sedebit, et contra omnem sagittam aperiet pharetram, donec deficiat. 16. Gratia mulieris sedula delectabit virum suum, et ossa illius impinguabit. 17. Disciplina illius datum Dei est. 18. Mulier sensata et tacita non est immutatio eruditio animæ. 19. Gratia super gratiam mulier sancta et pudorata. 20. Omnis autem ponderatio non est digna continentis animæ. 21. Sicut sol oriens mundo in altissima Dei, sic mulieris bona species in ornamentum domus ejus. 22. Lucerna splendens super candelabrum sanctum, et species faciei super atatem stabilem. 23. Columnæ aureæ super bases argenteas, et pedes firmi super plantas stabilis mulieris. 24. Fundamenta æterna supra petram solidam, et mandata Dei in corde mulieris sanctæ. 25. In duobus contristatum est cor meum, et in tertio iracundia mihi advenit. 26. Vir bellator deficiens per inopiam, et vir sensatus contemptus. 27. Et qui transgreditur a justitia ad peccatum, Deus paravit eum ad rhomphaeum. 28. Dua species difficiles et periculose militi apparuerunt : difficile exiit negotians a negligentia, et non justificata. Lilit campo a peccatis labiorum.

1. MULIERIS BONA BEATUS VIR : NUMERUS ENIM ANNORUM ILLIUS DUPLEX. — « illios, » scilicet viri. Ita Graeca, Romana et syrus. Aliqui legunt, illos, scilicet viri et mulieris sive uxoris. Ita Paulinus. Viri enim bona uxoris anni sunt duplices, tum quia diutius, et duplo amplius vivet ob bonitatem uxoris, ut scilicet vivat 70 vel 80 annos, qui alias tantum vixisset triginta, vel quadraginta ; mulier enim nequam tot molestias, et moeres parit marito, ut his cito consumatur et contabescat; tum quia letius et jucundius vivet; nam vita tristis potius mors est, quam vita, adeoque dimidiata est mors, et dimidiata vita. Tristis enim et moerens vivit vita naturali per re-

FONDO HISTORICO
VALVERDE Y TELLEZ

007386

pirationem, senaum et motum; sed moritur vita moralis per scrupulos, dolores, angores et mordores. Nam *Et ait Marialis*: « Non est vivere, sed valere et *vigere* vita. » *[ta] Tigurina, beatus, inquit, est vir p[ro] vita mulieris; nam numerus dierum ipsius conduo[re]sabitur;* *Syrus, mulier bona* (id est « mulieris bona » est Syrius et Hebraismus), *beatus est vir eius; quia dies sibi eius duplicati sunt.* Duplices hi anni viri, qui habet uxorem bonam, accipiendo sunt respectu viri qui habet uxorem malam; hiujus enim anni sunt simplices, quia dimidi et pauci. Palacius tamen accipit duplices, respectu naturae et naturalis complexionis. Annos enim quois natura cuique prescripsit, sicut ars, ita multo magis Deus augere et duplicare potest. Sicut enim « vir sanguinum non dimidiabunt sibi annos », *Psalm. liv.* Deo minuente numerum annorum, quois sanguinariis natura taxaverat: ita bonus conjugibus anni sunt duplices, deo duplicante annos illos quois natura dimidios decreverat: ut enim illos dimidiatur, quia eos abhorret; ita h[oc] duplicit, quia gaudet in eis. Hoc subinde verum, sed rarum est. Cribrius id accidebat bonis et p[ro] iis in Testamento, quibus felicitas terrena a Deo promissa erat; in Novo vero illa compensatur majore felicitate spirituali et celesti.

Tropologice, *uxor bona* vitam duplificat maritum marito; quia ei causa est, tum verbo et exemplo, tum sua concordia et pieta, ut vivat h[ic] via gratiae, et in futuro vita glorie; mala vero malum dans marito exemplum, eumque provocans ad impatiens, illes, desperacionem allaque sceleris, est ei causa ut moriarur hic anima ejus morte peccati, in futuro vero morte gehennae et eterna. Ita S. Cecilia maritum Valerianum sanctum et martyrem efficit, et Clotheum, et S. Elizabethum Lantgravium. Unde Hugo per *mulierem bonam* accipit. B. Virginem, que fuit optima, quia summa pia, casta, benigna et modesta. Pia in opere, benigna in corde, modesta in sermone, casta in corpore et in mente, patris in laborum et tribulationum firma perspicere. De qua *Proverb. xi*: « *Mulier grata, cum muliere adolescentia tua.* » Sed dictum Salomon contra mutatores Ecclesiarum, vel desideratores pro prebendis optimioribus: « Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum. » *Proverb. xvii, 22.*

Mystice fabebus: « *Mulier bona*, ait, aut specialiter justi ac boni hominis est anima, aut generaliter tota electorum Ecclesia, cuius vir beatus esse describitur; quia Christus (qui ejus vir est) beatitas et celitudo in universo mundo predicatorum; numerus enim annorum illorum duplex,

quia hic vivit Ecclesia sub custodia mandatorum Dei cum honestate virtutum, et in future versatuer gaudebit in perceptione coelestium premiorum. »

2. MULIER FORTIS OBLECTAT VIRUM SUUM, ET ANNOS VITAE ILLEIS IN PACI IMPLET. — « *Mulier fortis*, » grecè ἀρπάζει, hebreice נָשָׁה חֲצֵבֶת chait, id est mulier virtutis, sive virago, vocatur mulier strenua, operosa, sedula, quia judicio et consilio pollet, ac instar apis jugiter sollicita est, ut sua industria et labore familiam rite administraret, filios rite educet, servis et ancillis de victu, vestitu et rebus omnibus provideat, rem familiarem augeat; denique viro, filiis subiecte opes, honorem et gloriam conciliet; quemadmodum describit Salomon foto capite xxxi *Proverb.* Hec sane sunt industria, labore, opibus oblectat virum suum, ideoque annos illius non in moerore et labore, sed in pace et gaudio adimplent; facit enim ut ad plenam longamque etatem cum quiete et letitia perveniat, moriarurque cum Abraham, Isaac et Jacob in senectute bona. Rursum, *in pace*, id est in rerum omnium abundantia, quam pars sua, strenuitate; hanc enim significat Hebreis οὐδὲ σαλον, id est pax. Unde Tigurina verit, mulier strenua virum suum exhortat, facitque annos vita sua exigit per tranquillitatem; Vatablus, annos vita ipsius replet tranquillitate; *Syrus, mulier fortis oblectat virum suum, et annos vita sua in latitudo complebit*, scilicet ipse vir, sive maritus. Alia est ergo *uxor bona* a fortis; bona enim est benigna, facilis, morigera, amans mariti et filiorum, item p[ro] in Deum; fortis vero est prudens, virilis, industria, strenua. Quia utrumque habet, perfecta est et heroina. Mulieres enim partim ex complexione phlegmatica, partim ex usu et otio, desidiosae sunt, segnes et pigrae. Unde Hippocraticus, lib. *De Natura, sive morbis virginum*, scribit mulierem naturam esse ignaviem, ob idque plures feminas quam viros incidere in terrores illos panicos et imaginarios, qui tam vehementer terrant homines, et despiciunt, sibique larvas et demones spectare videantur, quo multe exagitate se suspendunt vel emascant. Et Galenus, lib. II *Temperamentorum*, scribit mulieres viris pinguioribus, eo quod sint vita magis desidiosae; et, cum tarditas sit comes accedit, hinc feminas tardas et cunctatrices videmus. Unde Plautus, in *Mithre*:

Mulier, inquit, nata est ex ipsa mora;
Nam quavis alia, quae mora est aqua, mora
Minus ea videtur, quae propter mulierem est.

Et illud:

Dum moluntur, dum committunt, annus est.

Quae ergo hanc desidiam superant strenuitate, virgines sunt.

3. PARS BONA, MULIER BONA, IN PARTE TIMENTUM DEUM DABITUR VIRO PRO FACTIS BONIS. — « *Pars* idem est quod sors, q. d. *Sors bona* est mulier

bona: quocirca Deus, qui quasi modi imperator, cuiilibet suam sortem pro suo beneficio et hominum merito admisit et elargiri solet, bonam mulierem dabit viro bono pro mercede honorum operum ipsius. Illa ergo probis dabitur « in parte, » id est tanquam pars et sors debita et propria timentum Deum. Hebreice enim בְּeth, id est in, sape sumitur pro בְּoth similitudinis, vel potius mensura, id est sicut, tanquam, quasi mensura mercedis adequata merito. Unde Grotius concisie sic habent, *mulier bona portio est bona, in parte timentum Dominus datur;* Tigurina, *uxor bona, bona est obiectio, pro premio obtinet Dominum reverentiam;* *Syrus, mulier bona dabitur viro, qui timet Dominum propera ejus bona.* Alludit ad *Prov. xix, 14*: « *Domus et divisio dentur a parentibus; a Domino autem proprie uxori prudens.* » Ubi nota *proprie*, q. d. Licit domus et divisio a Deo dentur; tamen haec sepe sors a parentibus hereditate relinquitur, et hereditario jure obvenient; at vero uxori commoda, *proprium*, id est peculiare et eximium est Dei domum; licet enim talis a volente inire conjugium studiose et sollicito sit inquendae; non tamen tam humana sollicitudine, quam divina providentia a Deo ipso specialiter procuratrix, ideoque ab eo precibus postulanda est. Id patet in Rebecca, Rachel, Sara, quas Deus proprias uxores procuravit Isaco, Jacobo et Tobie, Deus enim, licet sua providentia omnia curat, magis tamen curat et procurat majora et magis necessaria: talis autem est *uxor prudens*, commodis moribus, et viri ingenio congruens; quia inde pendat quies, pac, sanctitas, salus et predestinationis viri, filiorum et totius familie. Similis est in votacione ad religionem, in qua hec potius religio quam illa, hinc homini congruit, et a Deo reparatur, si Deum vocantem consulere, audire et sequi velit. Sensus ergo est, q. d. Qui a Deo vocatur ad matrimoniun, in diligenda uxore non tam sive aut parentum, sive phantasie, sive industria, debet inniti et fidere, quam Deo, ab equo assidue flagitare, ut sibi commendam uxorem dirigeat. Simili sensu, linguae custodia et directio tribularum Deo potius quam homini, *Prov. cap. xvi, 1*: *Hominis, inquit, est animam preparamare, et Domini gubernare linguam.* Et sorsum distribuitur. Ibidem, vers. 33: « *Sors, inquit, mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur.* » Unde Palatius *sors, bene numen* ex ore signum esse predestinationis viri et filiorum, et a propriae eam dari a Deo predestinationis; cetera vero bona duri tam reprobus quam predestinationis.

Alter paulo Jansenius: « *Mulier bona*, inquit, est bona portio, et bona sors, quae dabitur viro in sorte et portione timentum Deum; quia in ea sorte quam Deus promisit, et dare solet timentibus se, etiam includitur *uxor bona*. »

Plura de hac domine dicunt in Salomonide, quod, Deo dante, erit proximum opus, *Proverb.*

cap. xvi, 14; inde enim eam mutuatus est Siracides.

4. DIVITIS AUTEM ET PAUPERIS COR BONUM, IN OMNI TEMPORE VULTUS ILLORUM HILARIO. — q. d. Quando hominis sive divitis, sive pauperis, « *cor bonum*, » id est tranquillum, serenum, iucundum, letum est, ob uxorem scilicet bonam et strenuum, tunc pariter et omni tempore vultus illorum erit hilarius, serenus et leetus; quia *hila*, *has cordis in hilariatem oris et vultus se exorti*. Haec sententia sp[irit]at ad vers. 2. Unde *Syrus*, transponens versum secundum in tertium, illum cum hoc quarto sis immediate connectit, *mulier fortis oblectabit matr[um] suum, et annos vita sua in latitudo complebit* (maritum), sive dives sit, sive pauper, cor ejus bonum est semper, et facies hilari; *Tigurina, uxor bona, etc.*, *tam divitis cor erga Dominum* (legit enim *pro* κόπον, pro Nostra et ali regnum, *et xxi, 12*, id est *in omni tempore*), *quam pauperis latifat, ut omni tempore sit hilarius*. Sensus est, q. d. Nec opes, nec honores, nec epule, nec quid alius faciunt matr[um] felicem, sicut nos pauperies, ignorabilitas, famae, sitis, infelicitem; sed latitia, vel mortuitia cordis et vultus, quam affert uxor bona vel mala; bona enim cor vultumque mariti serenat et exhibet, mala vero confundit, contristat et contabescere facit. Sic *bonum* sumitur pro leto et iugendo, *Psalm. cxxxii, 1*: « *Ecco quam bonum et quam iucundum habitate fratres in unum!* » Ex adverso, *Math. vi, 1*, ait Christus: « *Sufficit diei malitia id est mestitia et afflictio* sua. »

5. A TRIBUS TIMUIT COR MEUM, ET IN QUARTO FACIES MEA METUIT. — Legit Interpres cum Complentibus, επέβην, id est metuit, pro quo Romana legunt, δέσμων; unde vertunt: *Et in quarto facies mea supplicavi*, vel *deprecatus sum*; ut ostendat quantum malum, quamque hominem conturbans, eisque cor et facies immutans, sit mulier mala; comparat et anteponit eas tribus valde noxiis, quae mire hominem affligunt, ideoque ab omnibus studiisque vitantur. Sensus ergo est, q. d. Tria velut acerba timuit (grecè επέβην, id est revertitur est) cor meum: at in quarto, id est quartum (est enim Hebreum *beth* contactus), ita corda extimui, ut et facies mea expavesceret et expallescet. Est hebraismus, qualis est apud Amos cap. I, vers. 3, 9 et 11: « *Super tribus sceleribus Damasci, et super quartum non convertant eum, a quatuor* (id est a quarto; ponitur enim numerus cardinalis pro ordinali) *valde timui*. Porro quatuor haec enumerant, dicens:

6 et 7. DELATORUM CIVITATIS, ET COLLECTIONEM POPULI, CALUMNIAM MENDACEM, SUPER MORTEM OMNIA GRAVIA, — q. d. Tria a quibus timuit cor meum, sunt priuam, *delatura*, id est profidio, *civilitas*, ut vertit *Tigurina*, q. d. Esse in civitate, que

hosti proditur, ejusque expilitione, quessatione, credi et furi exponi. grave est malum. Ita Lyra-nus. Palacius vero pro *delaturam veritatem, adversationem*, qua tota civitas alicui fit adversa et contraria. Verum gravis est *heretici*, id est calumniam, *erminationem*, qua scilicet civitas, id est cives plerique ex rumore sinistro erminantur aliquem, illuc aliquod crimen impingunt. Hoc enim grave est malum, tum quia per hoc reus infamiam publicam, que ac odium civium omnium incurrit; tum quia per hos non ab uno, sed ab omnibus civibus sibi metetur et cavares debet, ne mori, exilio et carceri adiudicatur. Unde Syrus veritatem oblationem congregacionis in multitudine populi; *diabolus* enim est calumnia, suspicio, invidia, obrectatio, indignatio, ignominia, infamia, crimen, delatio: unde *hereticus* est calumniator, delator, diabolus. Radix enim *heretici* significat criminari, notum infamie afferre, dampnare, injuria afficerre, suspectum reddere, et invenire accusare, infamare, calumniant, decipere, traducere, obrectare, crimen deferre. Hoc est quid ait Ecclesiastes, cap. vii, 8: « Calumnia conturbat sa-pientem, et perdet robur cordis illius » ubi plura haec de dicunt.

Secondum est, *collectio populi*, grece *ταῦτα ἡγούμενα*, id est congregatio turba, puta populi turbati et tumultuantis, id est sedito, ut veritatem Tigurina, quia populus in aliquem resurgit, eumque depositum ad necem; quemque passus fuit Ephesi S. Paulus, suscitatum a Demetrio et aurificibus Diana, Acto. xix.

Tertium est *calumnia mendax*, qua scilicet quis falso per accusatorem et testes accusatur, aglomera reus mortis, similis mali. Inter hec tria est gradatio: *primo* enim malum est in civitate si-nistra fama labore, et civibus esse suspectum; *secundo*, pejus est, cum haec fama et suspicio adeo crescat, ut contra eum coeat populus, ejusque caput petat; *tertio*, pejus est, cum ex coitione furentis populi instruatur processus iuridicus, quo per calumniam falsosque testes juridice et certo damnetur ad mortem, ut factum est Susanna, Daniel. xiii, et Naboth, libro III Reg. cap. xxx. Quocirca ab eo liberari instantे obseruat Psalms, Psal. cxviii: « Feci, inquit, iudicium et justi-tiam, non tradas me calumniantibus me. Suscep-serum tuum in bonum, non calumniantur me superbi. » Huc facit symbolum Pythagore: « Mu-stela et transverso offensa retrocedet, id est homines delatores tuge; » nam mustelam ore parere affir-mant.

Porro, haec tria dicit esse gravia super mor-tem, id est morte graviora et acerbiora, tum quia morte naturali gravior et acerbior est morte vio-lenta, illata per judicium iustitiae, ob calumniam accusatorum testimoniū falsorum; tum quia magis diutiusque per multis annos, et subinde per totam vitam cruciant, quam ipsa mors, que in ieiu-dum duxat sentior, illico transit, ac homi-

nem omni dolore et cruciati eximit. Unde illud: « Melior est mors quam vita amara. »

Nota: Haec tria valde gravia et molestia sunt viris etiam probis; qui tamen valide patientes, et in virtute proiecti perfectique sunt, facile eu-sperant, sicut et mortem ipsam superant; preser-vant si pro Deo, iustitia, sanctitate, castitate vel virtute alia ista patientur, immo in istis exultant et triumphant; sicut S. Paulus exultat in suis persecutionibus, calumnias, seditionibus, carceribus, plagiis et verberibus, II Cor. xi. Quia solet Deus illis qui calumnias et injurias patienter tolerant, magnas immittere illuminationes, vires, animos et consolations spiritalis, ut propter eas in calumnias mire gaudent, nolintque illis care.

Narrat Clima-chus, gradu 4 De Obeliscant, Abba-kirum in monasterio a fratribus quotidie asperis verbis et verberibus excipi solitum, atque omnia humiliant atque constantem tolerant usque ad mortem, sibi persuadendo hinc sibi fieri non ex odio, sed probationis et virtutis augendae studio; unde morituras exultans dixit: « Gratias ago Domino Iesu Christo et vobis, quia propero id quod me tentatis in salutem, ecce deceam et sep-tem annis permanui immunis a tentatione demoni. » Ibidem narrat Macedonium diaconum, sine culpa, a suo Superiori probationis ergo, suo Or-dine dejectum et penitentiam mancipatum, sine tristitia omnia tollerans, quasi non ipse, sed alius fuisset incepitus; immo cum Ordini suo a Superiore restitutus esset, rogasse eundem ut ad pris-tinam degradationem et ignominiam relegaretur, ac Superiori consilium virtutis eius id ei indu-sisse: qui deinde ipsi Clima-chi miranti eius inter novitios humiliant et penitentiam, causamque querenti confessus est, dixitque: « Nunquam si-cut nunc evocationem omnis prælli, et luminis divini dulcedinem in meipso perspexi. » Hinc S. Franciscus aiebat: « Perfecta felicitas est, cum libenter Amoris Christi iurias et opprobria sustinet. » Talis enim cum S. Paulo dicit: « Mihi abstat gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. » Et noster S. Ignatius, fundator Societas Jesu, ob pietatis ministeria mille calumnias passus, ac sapienti in carcere conjectus, gaudebat et exsultabat in spiritu, dictantes hoc esse sum-mum fidelium bonum et gaudium in hac vita, atque hanc unican et compendiariam ad culmen virtutis et perfectionis esse crasic viam. Hoc est quid ait S. Jacobus, cap. i: « Omne gaudium existimat, fratres, cum in variis tentatione in-ciderit. » Ubi plur. haec de re dixi.

S. et J. DOLOR, IUDICII ET LUCTU, MULIERE ZELO-TYPA. IN MULIERE ZELO-TYPA FLAGELUM LINGUE, OM-NIBUS COMMUNICANS. — Quartum est hoc malum pessimum, tria jam dicta longe superans, nimis mulier zelotypa, que scilicet suspicatur mar-ritum aliam mulierem pre se diligere sibi que anteferre, ideoque ei diffidet. Unde Rabanus legit, mulier infidelis, id est dililens, grece *ἀνέλικη*

τρυπή, id est ratalis mulieris, *σεμιλε* *σεμιλε*, zelo-typa in zelotypam, qualis fuit Anna Phenemna, I Reg. 1; Sara Agar, Gen. xvi; Rachel Lie, Gen. xxx, 4 et 13. Olim enim Iudeis licita erat polygamia, id est pluralitas uxorum; in qua facili oriebatur ze-lotypa, ut una suspicaretur, doleret et quereretur se minus a marito diligi, aliamque sibi anteferri, melius vestri, tractari, honorari, etc.; suspicax enim est sexus ille infirmor, minorisque animi et judicii. Atque ob hanc causam inter alias sublatas est a Christi polygamia.

Sensus ergo est, q. d. Muller zelotypa et rivalis sua emula, marito et familia non consolationem, et gaudium quod sperabatur, sed cordis dolorem et luctum afferat. Rationalis subdit: « In muliere zelotypa flagellum lingue, » q. d. Quia mulier zelotypa lingua sua assidue flagellat maritum suis querelis, suspicis, indignationibus, expostulationibus, litibus, rixis, juriis, convicis, maledictis. Porro, hoc *ἀληγορεύμα* non est domesticum tantum, id est privatum, secretum et infer domus parientes conclusum; sed « omnibus communica-nis, » quia zelotypa suam zelotypam, indignationem, amaritudinem celare nequit, sed omnibus cognatis, amicis, viciniis, immo quibusvis obviis, can-communicat et exponit, conquerendo de marito, quod aliam plus amet, sibi infidus sit, se indigne tractet, etc. Unde Graeca sic habent, *dolor cordis et luctus mulier zelotypa mulierem zelotypam, et flagel-lum lingue communicas*; Tigurina, *dolor animi luctusque est mulier amulierem mulierem, et flagellum lingue cum quibusvis communicas*; alli, *que omnibus communicas est*; Syrus, et plaga lingue omnia similes. Aller Palacius: *Omnibus communicas, inquit, qui ex omni re occasione conquerendi de marito, lamenandi et expostulandi accipi, immo querit et capit. Quocirca recte S. Chrysostomus, hom. 55 in Genes. : « Grave, inquit, malum est zelotypa, et dosint in insipienti. »*

Porro, zelotypa maxime laborant mulieres, cu-jus ratio et origo est, quod laborant *πάνω*, sui sint amiantores, sibique nimis placeant. Ita Philo apud Eusebium, lib. VIII *Preparat.* cap. iv: « Mu-lier, inquit, nimis scipsum amat, etc., et zelotypa maxime mordeat. » Et Plutarchus, lib. De Tranquillitate, inter proprias mulierum passiones ponit zelotypam. Hinc et Poeta:

Incedit enim femina zelus domum.

Audi exemplum mirabile et miserabile. Mulier ex marito filium suscepserat; marito defuncto, alium duxit, ex quo pariter filium genuit. Hic secundus maritus una cum hoc filio suo priorem filium, puta privigatum, quem illa de priore ma-rito suscepserat, clanculum interemerunt, ut soli mulierum essent heredes. Mulier, immo mater, id resciens, in zelum, immo furorem acta, tam maritum quam filium interemerit. Rea viridii et fili-edi, ob casus implexi novitatem delata fuit ad Areopagitas, illi hinc videntes reatum criminis,

inde dolorem justum, qui ream ad talionem vin-dicte impulerat, causa indecisa hanc protulisse sententiam: « Rea et lesi post centum annos nostro tribunali sistantur. »

• Audi aliud mirabile, sed memorabile et imita-bile. *Æsopus, mythologorum princeps*, Euno filio suo hac precepta vite dedit: « Fili, ante omnia time Deum. Regem honora. Inimicis tuis terribi-lem te ipsum præche, ne te contempnant; amicis fa-cilem et communicabilem, quo longe benevolentiores tibi sunt. Semper uxori tue bene adheris, ut te alterius viri periculum facere velet; leve enim mulierum est genus, ac adulatum, minus malum cogitat. Lingue continens esto. Bene agentibus ne invidie, sed congratulare; invidens enim te ipsum magis offendes. Domesticorum tuorum satage, ut te non solum ut dominum timeant, sed etiam ut benefactorem venerantur. Ne pudeat discere semper meliora. Mulleri nunquam credas secreta: nam semper armatur, quomodo tibi dominetur. Saluto facile qui tibi occurruunt, sciens et catulo cau-dam panem comparare. Bonum esse ne peniteat. Susurronem emitte domo tua. Nam que a te di-cuntur ac fiunt, aliis communicabit. Fao que te non moestificant, Contingentibus ne tristare. Ne que prava consulas unquam, neque mores malorum imiteris. » Ita Planudes in *Vita Æsopi*.

10. SICUR EQUUM JUGUM QUOD MOVENTUR (*πάνω πάνω*, id est motum, agitatum, concussum), ITA ET MU-LIER NEQUAM; QUI TENET ILLAM, QUASI QUI APPRE-HENDIT SCORPIONEM. — Nequitiam mulieris repre-sentat per duas similitudines: unam jugi agitati; alteram scorpionis. Prior huic loco apposita est: a jugo enim dictum est conjugium; conjuges enim sunt quasi duo boves jugales, qui in eodem jugo copulati currum trahunt, vel arato terram cul-sant. Sic ut ergo jugum si agitetur, sive quia nimis est laxum, sive quia alter bos jugi impatiens illud concutit, ut excautat; sive quia unigra vel quis alius illud agitat, illuc vim infert. Si, in-quam, jugum agitatur, impedit boves, ut currum vel aratrum vix trahere queant; quin et boves ipsos offendit et ledit: ita pariter mulier nequam sibi ligatus et nequitia totum conjugium concutit, virumque et familiam offendit et ledit. Unde Ti-gurina: *Similis jugo bovis laxitate inquieto est mala mulier; qui eam sibi adscivit, perinde facit ac qui apprehendit scorpionem*. Nam, ut explicat Palacius, ut jugo bovinus inquietus turbat alterum, quanvis quietissimum; ita in jugo matrimonii uxori zelotypa inquietissimum virum reddit, quanvis sit ille quietissimus; et si quis qui tenet diu scorpionem, non evadet quin pungatur ab eo: ita qui uxorem tenet nequam, maxime zelotypam, mortifere pungetur ab ea; solent enim hujusmodi viri aut uxorum occidere, aut in desperationem incidere, aut certe cura rei familiaris abjecta patram etiam relinquerre. Hic verum est vetus dictum: *Sero detrectat jugum, qui subit*. Prius inquire in mores uxoris antequam eam ducas: nam

ubi duxeris, jugum illius et mores tibi ferendi sunt, ne illos excutere poteris.

Nota : Nequam mulier comparatur scorpioni; primo, quia « solus inter insecta scorpio longo spiculo armatur, et brachia quinque bisulcis dentata forcipibus habet, » ait Aristoteles, lib. IV *De Histor. Animalium*, cap. viii. Ita mulier nequam virulentissima lingue spicula armatur, brachiaque habet dentata, quibus maritum apprehendat, lacescat, vexat. Secundo, « Scorpion pestilensissimus est et exstitalis, nam, ut al. Plinius lib. XI, cap. xxv : « Scorpion est pestis importuna veneni serpentium, nisi quod graviore supplicio lenta per triduum morte conficiunt, » ita nequam mulier assidue virum cruciat, et lenta cum tate conficit. Tertio, scorpio cauda arcuata ista dolose cum quem cornibus tenet, tenit; quia et al. Plinius, « semper cauda in ictu, nullo modo momenti meditari cestat, ne quando desit occasio. Ferit et obliquo iactu et inflexo. » Ita nequam mulier, esto blandiatur, in cauda, id est in fine, aculeum dolose exercit, omnique occasione, qua nocere possit, intentum et invigilat. Quarto, venenum scorpionibus, al. Plinius, est « medio die, cum incandescere solis ardoribus; itemque cum situnt, inexplicabiles potu. » Ita et mulier nequam, cum vino astutus incaluit, venena sua ejaculatur; eadem bibax est et meritis inexplicabilis. Quinto, scorpiones non nocent nisi quibus non est sanguis, al. Plinius : ita mulier nequam non nocet viris mortificatis, in quibus non est cupiditas (hujus enim sedes et symbolum est sanguis); sed eis potius virtutis et violenter est materia. Rursum, mulier nequam et rixosa, aequa ad diabolus, tabidis peccatoribus non insidiatur, sed bonis et potius, quibus est succus et sanguis virtutum; ita et mulieribus eodem impedit. Nam, ut in eundem aut *Martialis*, in *Xenit:*

Quid dentem deute juvabit.

Rodere? come opus est, si sicut esse velis.

Sexto : « Quidam, ait Plinius, a scorpionibus fuit devorari arbitrarius; unum modo relinquunt solerissimum, et qui se ipsius matris clibanis imponendo, tulit et a cauda, et a morsa loco fuit. Hunc esse reliquorum ultiorem, qui postremo genitores superne conficiat. Parvunt autem undeni. » Ita mulier nequam suas proles non raro sum molestia conficit, aut nequit eneacat; unde et ab his viceissim et medio tollitur. Septimo, mortus scorpis remedium est : « Ipsiis enim potis in vino, » ait Plinius; ita mulieris nequam remedium est ipsius interitus, quo in cinereo converteretur. Dum enim cogitat maritum illa brevi per mortem liberandum, solatior suos, quos ab illa patitur, dolore et arcamas. Potissimum vero scorpio cornibus stringens, sed cauda pungens, notat mulierum nequitiam et dolum, maxime quo nocent, cum amorem simulant. Unde Antonius in *Melissa*, lib. II, cap. xxxiv, ex Socrate, ait :

* Cum te amare atque appetere se dicit mulier,

ab ea magis tibi metuendum est, quam cum male facit. » Hinc Euripides mulieres vocat « fucatum malum. » Unde idem in *Hippolyto* :

Odi mulieres, te vero praeclipe;
Quo cum male egeris, blande loqueris.

Et P. Syrus in *Mimo* : « Aperte, ait, cum mala est mulier, tum demum est bona; » nam, ut ille de eadem loquens, ait : « Nota res mala optima est. » Unde Josephus, lib. V *Antiq.* cap. xvii, scribit Samsonem, cum suum enigma de leone et ape, Philisteis a sua Dalila proditum cognovisset, exclamasse :

Nihil est dolosus femina.

Et Poeta :

Sidera non tot habet caelum, nec flamina pisces
Quoi scelerata gerit femina mente dolos.

Et alter :

At crudel genus, nec fidum femina nomen.

Denuo ex cancer nasci scorpium tradunt Phisici. Audi Plinius, lib. IX, cap. xxxi : « Sole cancri signum transente, et ipsorum (cancerorum) cum examinati sunt, corpus transfigurari in scorpius narratur in seco. » Ovidius vero, nullum tempus designans, absolute idem asserit :

Cocava, inquit, littore si densa brachia cancer,
Calvere supponas terra, de te sepa
Scorpius exiit, caudae minabitur uncæ.

Ita mulier, que cancri more incedit retrorsum, semper adversa marito, illi reniens, oblectans, obrectans, tandem vertitur in scorpium, certumque marito parat virus et exitum; sicut enim sensim in crescere virus serpentum, sic et mulitia mulierum. Unde, sicut serpentes tandem crescent in dracones, omnibus animalibus formidabiliter et extitales; sic et mulieres, crescentes in improbitate, tandem evadunt furiae infernales.

Mystico, uxor nequam est proprius voluntas, cui dum animalis homo velut male conjugi fuderatur, peccatorum et imperfectionum innumerabilium onere premitur, agitatur et cruciat assidue. Nam propria voluntas totam interiorem dominum turbat, hominibus et Deo repugnat, et eam amplectentes quasi veneno contaminat. Hec quasi primo aspectu libertatem sapit, et hominem videat facere sui iuris, si *omnium insipiciatur*, magis premut jugo importunit, quod, qui non vult perire, debet excutere. Optime umerque dixit S. Bernardus, tract. *De diligendo Deo*, sub finem : « Tunc dixerim quenque sibi fecisse suam legem, quando communis et externe legi propriam prestat voluntatem, perverse utique volens suum impetrari Creatorem; ut, sicut ipse sibi lex sinque iuria est, ita quoque seipsum regeret, et legem sibi suam faceret voluntatem: grave utique et importunitas jugum super omnes filios Adam; heu! inclinans

et incurvans cervices nostras, adeo ut vita nostra inferno appropinquaret. » Hæc ille. Qui et ad dictum hoc jugo S. Job fuisse locutum, cum dixit : « Et factus sum mihi mites et gravis, » illa nimis seipsum gravat, qui jugum proprio voluntatis execute et ablegare non curat. Vide Cassianum, lib. IV *De Iustit. renunt.* cap. viii, ubi docet impossibile esse mortificare voluptates et desideria concupiscentie, nisi prius prius didicerit mortificare propriam voluntatem; et cap. xxiv, docet propriam voluntatem crucifigendam, crucifixum Christi affligendam esse.

11. MULIER EBRIOSA, IRA MAGNA; ET CONTUMELIA, ET TURPITUDO ILLIUS NON TEGETUR, — g. d. Mulier ebriosus iracundia est et contumeliosa; cum enim incautus mero, rixatrix et plausra convicitorum in marium coeteros domesticos evomit; quare eadem marito magnam affectum et contumeliam. Irascitur enim maritus ob ejus ebrietatem moresque ebriosos, qui ei sunt probro et decorsi. Licit enim ipsa subinde suam turpitudinem, puta ebrietatem moresque ebriosos, fegerit et celare volit; tamen ipsi seipso ipsamque produnt, juxta illud : « Vimum, nummi et amor dissimilari non possunt. » Unde Greca habent : *Et turpitudinem suam non teget, q. d. Ipsa suam ebrietatem, indeque garrulitatem, petulantiam, invercundiam et libidinem verbis gestibus patefacit.* Et Tigurina : *Nox magna est mulier ebria et indomita* (Graeca enim nonnulla addunt *xai pueri*), *ut que non celeret suam turpitudinem.* Viri enim, cum fortius habent cerebrum, majorique polleant ratione et judicio, suam ebrietatem, animique secreta celare possunt. Unde in his non adeo probrosta est ebrietas; at mulieres, cum debili sunt cerebro, ratione et judicio, id facere nequeunt: unde ebria produnt internam concupiscentiam et vita; quoicunque in illis dedecorosa est ebrietas, presertim quia ebrietatis laxa fronte pudori, qui custos est pudicitie, indeque flunt impudentes et impudicantes. Sirrus, *furo magnus mulier ebrosa* (hæc enim quasi furibunda in omnes baccharat et furit) et *insana, quia ipsa ignoramus suam non nobilitam.*

Nota : Complutensis, Tigurina et alii addunt *xai pueri*, quod Complutensis verunt, *mente aliena* (unde Gallicum *rêver et rêverie*); Romana, *vaga*; Tigurina, *indomita*; alii, *inconstans*. Nam *pueri* *inexpiri*, vocatur inconstans concupiscentia, *Sap.* IV; *pueri enim est circumverbo, circumvolvo, irritio*: *pueri* est *circumebo*, *vagor, fluctu, ut facias* mulier ebria.

Porro, monet hoc Siracides, eo quod mulieres male bibaces et vinosa sunt; exemplo sit Cleo illa mulier adeo bibax, ut nullus eam vincere aut tentaverit, aut potuerit, ut indicat illud epigramma: *Phaleoci apud Athenæum, lib. X, cap. xii, in fine :*

Auram vestem et croceam succincta Lyce
Ista dedit patri munera magna Cleo.
Symposii quoniam præstat; quam bibere aqua
Nullus tentavit vincere, vel potuit.

Ut non sine causa D. Paulus, I Tim. xxii, mulieres sobrias esse præcepit; et Tit. cap. ii, ne annis multo vino serviant. Quem locum interpretans D. Chrysostomus : « Idem, ait, mulierum et senectutis vitum est; nam quod estate frigescant, magno potationis inserviant studio. Quocirca eas hinc maxime admonet, ut omnibus ex partibus ebrietatis vitium amputent, eas ab hoc morbo remississimas esse cupiens, atque irrationem, quæ hinc exsurgit, effugeret; sciens scilicet eas huic vitio esse addictas. » Huc spectat, quod in festo Bacchi feminis potius quam vir populo liba superpetebat; quoniam feminarum greges, quas Menadas vocabant, Bacchum ipsum sequebantur, veluti viniosiores quam viri, et anus presertim.

Ex quo Ovidius, lib. iii *Fastor.* ait :

Femina cur priest, non est rationis opeta;

Femineos thyro concitat illi choros.

Cur sans hæc faciat, queris? vinotor gitas.

Hæc erat, et gravius monera vides amans.

Juvenalis autem, *Satyr.* 6, de muliebri vini biba-
tute ita scribit :

Tanquam alta in dolia longus
Desideri serpens, bibit et vomit.

Nam et Plinius, lib. X, cap. LXXII, et iterum, lib. XXII, cap. xxiu, tradit serpentes præcipue vinum appetere, tanquam scilicet illud indicant serpentes mulieribus, earum hostes perpetui a Deo optimo maximo, Gen. cap. m, destinati, ne scilicet in ea re ab illis vineantur; ita *Tiraquellus*, lege 9 *Connub.*, num. 203.

Quocirca S. Chrysostomus, hom. 71 *ad Popul.*, graviter pronuntiavit nihil esse turpum ebriosam mulierem. Et in *Acta Apostolorum*, homil. 28: « Nihi, ait, fedius muliere ebria; obscuratur ei visus, turbatur serenitas et puritas oculorum, quasi nube quadam radiis solariis succedente, opus illiberale et servile, et omni ignobilitate plenum. Quam insuavis est mulier vinum spirans, » etc. Et paulo post: « Da formosam pullam, turbulentam, loquacem, convictricem, ebriam et sumptuosam, nonne quavis re fecida ac turpi deformior est? » Et S. Hieronymus, aut quisquis est auctor in *Regula sanctimonialium ad Eustochium*, cap. XXXVI, asserit sacrilegium esse ebrietatem in feminis. Denique Clemens Alexandrinus, lib. II *Pdag.* cap. II, citans hunc Siracidis locum, ex eo ostendit ebrietatem in feminis admidum esse turpem. Haec de cœptis veteres mulieribus vinum interdicebant. Exsæd Romuli lex : « Si vinum bibitur (uxor) domi, ut adulterum puniantur. » Ex ebrietate enim facilis in adulterium et prolapsus. Plinius, lib. XIV, cap. xiii, scribit *Mcœmum uxorum*, quod vinum bibisset, interficiat a marito, eumque cœdis a Romulo absolutum. Idem testatur Valerius Maximus, lib. VI, cap. iii, ubi *Mcœmum* vocat *Metellum*. Eadem de causa Faustum, Fauni regis Latii uxorem, a marito virgis

cessus usque ad mortem narrat Arnobius, lib. V *Contra Gentes*. Vide Tiraquellum supra, num. 206 et seq. Denique S. Chrysostomus, vel potius Auctor *Imperfecti in Matth.* cap. i: « Omnis, ait, mulier quae violenta et comessatrix est, eadem quoque meretrix est. » Et S. Ambrosius, libro *De Eliis et Jejunio*, cap. xviii: « Vinum, ait, nobis tantarum animalium danna intulit. Elenim si vinum et mulieres discideret a Deo faciunt, quod vel cibritas, vel libido pravicationis illecebret sint; si singula ea separata haec faciunt, quid facient unita? unde non immixto cit Sapiens: Mulier ebria, ira magna; turpitudinem suam non celabit. »

12. FORNICATIO MULIERIS IN EXCELLENTIA OCULORUM (ceruit), ET IN PALPEBRISSUS AGNOSCITUR, — q. d. Impudicitia cordis mulieris fornicari se prodit oculis, palpebris et vultu, si eos attollat, illaque invercende circumspicit et vagetur, tum quia elati oculi signum sunt elati, id est impudicitia cordis: subebra enim est mater impudicitiae, sicut humilitas pudicitiae; tum quia vagi oculi significant vagos amores et concepcionis mentis; tum quia nubes nictusque oculorum nuntiunt luxurie interne, juxta illud S. Augustini: « Impudicitia oculus impudicitia cordis est nuntius. » Unde Figurina, *impudicitia mulieris elut in elatis ipsius oculis, et in palpebris suis (nuntibus et nictibus, quibus viris, quos amant, annunti, et quasi lycas de se allicit) cognoscitur;* Syrus, *fornicatio mulieris in excellente oculorum eius, et superciliosus dignoscitur;* id est, inquit Palacius: Fornicari mulier indicatur per oculos impudicitia elatos, et palpebras sublatas. Nam honesta mulier oculos gerit demissos et verecundos, qui non facile vagantur. Nam que fixi suum amorem in viro suo, fixit etiam oculos, ne videt alienos: que vero a viro submovit amorem, per oculos alienum querit. Siracidem sequutus R. Alziba in *Pirke Avot*, id est in *Sententias Patrum*: « Risus, inquit, et jactatio capitis hominem assuefaciunt adulterio. »

Porro, quomodo ex physiognomia oculorum cognoscere possint effectus animis, que in oculis sint signa physiognomica superbie, ira, invercundie, luxuria, etc., docet Aristoteles in *Physiognom.* cap. x: « Iraeundi, inquit, rubescunt oculis; quibus autem oculi valde nigri, timidi: niger enim color valde videtur timidatem significare; quibus autem vino colore sunt similes, stolidi sunt; referuntur ad cyprias, quibus ignes sunt; invercundi, referuntur ad canes; qui autem oculos habent discoloratos et turbatos, timidi: quicunque oculos lucentes habent, luxuriosi, referuntur ad gallos et corvos. » Et cap. v: « Invercundi, ait, signa sunt oculis apertos et splendidos, palpebrae sanguineas et crassas; humeri sursum elevati; figura non rectus, sed parum pronus; in motibus praecepis, ruber corpore; color sanguineus, facies rotunda, pectus sursum contractum. » Et cap. vi: « Luxuriosus est, qui est

albi coloris et hirsutus; rectis capillis et crassis, et nigris: terpora hirsuta; oculus pinguis et lacrivos. »

Pro in *excellente oculorum*, gracie est in *parvopapie*; id est in sublimatisbus, summitatisbus, volatibus, jactibus oculorum; *parvopapie*; enim est sublimis, elatus, tumidus, suspensus, erectus animo, id est nondum fixo; sed ex eventu consulturus, pensilis: *parvopapie* est volito, sublimis effor, me efforo, *jacto*, *suspenso*.

Audi S. Basilium in *aud. Isaiae* iii, 16: « Elevate sunt filie Sion, et ambulaverunt extento collo, et nubibus oculorum ibant et plaudabant. Quae in animo constituit captare multos, ac venari laqueo sue elegantiae forme, collo inedit in sublime porrecto; et in nubibus item oculorum probatio redditur mulieris fornicari et procacis, ad opera ipsa anhelanta fascino ac noxio aspectu. Ipsi enim intuitu, obscenam demonstrant animae impunitatem. Dum enim suaviter et blandi arriet ocellis, prolicet ad explendam libidinem: jactu enim oculorum, sagittam plane exitalem emitit, cuiusmodi tandem obtinet rumen de basilice natura, quem dicunt solo aspectu corrumpere suos spectatores. »

43. IN FILIA NON AVERTENTE SE, FIRMA CUSTODIAM: NE INVENTA OCCASIO UTATUR SE, — id est, ut Complutensis, *abutatur se; sic enim subinde uti sumuntur pro abuti, et usus pro abuso, quasi simplex pro composito, per catastrophes. Sensus est, q. d. Si habes filiam non se averten tem ab intu itu et conversatione juvenum, sed omnes libere intuentem, omnia petulantem circumspectantem, omnia invercunde instruantur; observa et custodi eam; in data occasione utatur se, id est abutatur sua libertate, lascivia, incontinentia, seque permittat deducatque sue libidini. Perperam, pro non avertente, id est non verecunda (sic enim sece accipit *ἀνεργίας*), Complutensis legunt, *avertente; Graeca Complutensis legunt, ἀνεργίας*, id est *invercundia*, que a sua curiositate, libertate, lascivia compesci et averti nequit. In aliquo libro est *ἀνεργίας*, ut conjungatur cum *ἀνεργίᾳ*, q. d. Sine intermissione, nonquam avertens oculos, firma custodiam super filiam. Figurina, *filia invercunda custodiam adhibe, ne, nasta licentiam, se per mittat sua libidinis; Syrus, ψυχὴ invercunda multiplica custodes; quia non est illi quis, nisi forte erigit. » Non avertente ergo, id est invercunda, S. Augustinus in *Speculo* legit, *non avertente, id est que sibi non attendit, que non advertit sua pudicitiae pericula, que incustodita est oculis, linguis, auribus; quales sunt invercundi. Nam solet femina, viro suscepto, se a femina vel jauna subtrahere; si non subtrahit nec avertit, impudens est: ac ideo custodienda diligentius est, ne *audi* occationem inveniat. Ut enim natura leporibus et cervis timorem dedit, quo sue vite per fugam prospiciunt; ita dedit feminis fugam et pudorem, quo sue consulunt integritati,***

que manifesto pericolo objecta est, si pudoris custodia destitutus. Ita Palacius.

3. 14. AB OMNI IRREVERENTIA OCULORUM EIUS CAVE, ET NE MIRERIS SI TE NEGLEXERIT, — q. d. Cobibe et refrena invercundos filiae sue aspectus, et, si in iis invercunda sit, non mireris si tua monita, correptione et disciplinam confemmat. Aut, ut Palacius, q. d. Quamcumque impudentiam in filia tua repereris, adhibe illi custodiam; nea mireris, si correctiones tuas neglexerit: id tua in eam indulgentiore educatione promovere, et ejus exes tuante libidine ad id impellente. Ut enim sitiens, etiam turbidam, bibit aquam; ita illa quamlibet amabit, etiam villem. Unde Tigurina verit, *oculum impudentiam assera, aut, ne mireris se, te deliquerit; Syrus, invercundam oculis sectare, et ne cunctis, ne forte inveniatur tibi. Levitas enim et fragilitas femina est tanta, ut in scelis facile ruat. Unde mulier Latinis a molitiae dicitur, quasi mulier, ait Varro, et ex eo Laetantius et S. Augustinus, serm. 243 *De Temp.*, cum vir a vi et virtute dicatur. Hebreica vero femme vocantur *ψυχὴν νασσιν*, quod fragiles sint et ad omnia vita proelives, ait R. David in radice *ψυχὴν νασσιν*, id est debilis fuit, infirmatus est: inde enim homo vocatur *ψυχὴν νασσιν*, id est infirmus, caducus et morti deimitatus. Unde enigma Hebraicum: *Vidi quinque viros epiantinae, eocdit umis, et revere mites facti sunt feminæ; ψυχὴν νασσιν enim quinque litterarum significat viros, tolle primam aleph, remanebit ψυχὴ νασσιν, id est feminæ. Quocirca Plato, qui Graeci est Moses Atticus, dubitare videtur an mulieres in genere rationalium, an irrationalium et brutorum sint respondentes, eti Tiranellus, lib. I *Connub.* num. 69. Unde et Poeta:**

Ut corpus, beatis sic mens iudica pueris.

Ratio hujus moniti est, quia mulieres, presertim filiae invercundae et procaces, sunt salaces, et in venere proclives, ut subdit Siracides. Unde Propertius, lib. III :

*Hic genus infidae nuplum, hic nulla puella est,
Nec fida Evidae, nec peneleope.*

Et Ovidius, lib. I *Eleg. :*

Casta est, quam nemo rogavit.

Et Martialis, lib. IV *ad Sophrontum :*

*Casta igitur nulla est? casta sunt mille; quid ergo
Casta fecit? non dat, non tamen illi negat.*

Eschines omnes feminas Ionicas ausus est appellare « adulteras. » In quam sententiam refert Diiodorus, lib. II, et ante illum Herodotus, lib. II, quod, eum Pheron, Sesostri filius, rex Egyptiorum, oculus captus fuisset, id estque auct. deorum auxilium confugiens, peractis multis variisque sacris, ei responsum fuisset ut placato deo qui in Heliopolis coleretur, faciem mulieris inspicere, que nullum nisi proprium virum novisset; ab uxore

propria incipiens, multas expertus est, nullam tamen reperit incorruptam, prater hortulanii cujusdam, quam restituto visu uxorem cepit, reliquas omnes vivas combussit. Josephus, *Belli Iudaici* lib. II, cap. vii, scribit Esseos (alii vocant Esseos), Judeorum philosophos, uxores non ducere: non quia matrimonia contemnunt, sed quoniam cavendam esse putant feminam intertemperantiam; nullam eorum uni viro fidem servare credentes. Quanquam et ipse aliam eius rei rationem reddit, lib. XVIII *Antiq. Iudaicarum* cap. II. Hippocrates in quadam ad Dionysium epistola scribit feminam semper egere oculo alterius, sese in continentia et pudicitia continentis. Usque namque natura libidines veneras institas habere, quas nisi qui in dies comprimat, tanquam arbores in matris multa effusione exuberant.

Quocirca Plutarchus in *Præceptis coniugalibus:* « Lucerna, ait, sublata, omnis mulier eadem est, » q. d. Omnis est impudica, modo detur facultas peccandi absque arbitrio. Hinc et inter omnia amanitaria, sola mulier et equus post conceplum venient appetunt et patiuntur, ut scribit Aristoteles, lib. VII *Histor. Animal.* cap. iv, et Laetantius, lib. VI *Veru cultu*, cap. xxii, ubi et duas huys rei rationes morales afferit. Clare S. Chrysostomus: « Propria, inquit, mulieris passio est luxuria. » Vide eundem, homil. 40 in *Math.*, ubi explicans illud: « Publicani et meretricies præsident vos in regno Dei : Ex persona, inquit, omnium mulierum peccantium meretricies ponuntur; quoniam, quanvis sint multa peccata in mulieribus, tamen in illis præcipue fornicatio abundat. » Cujus rei rationem tradit, quia videlicet hoc vitium facile ex otio nascitur. Nam qui sollicitudinibus, habet animum occupatum, non facile fornicationi operam dat, quia definitio amoris haec est: « Animus vacantis passio. » Unde Diogenes Sinopeus, apud Laertium, ait, amorem vacantium, id est otiosorum, esse occupationem. Et Poeta :

*Oia si tollas, perire Cupidinis arcus.
Quæcūd *Ἄρειος* quare sit factus adultero?
In prompta causa est, desiliens erat.*

Alias rationes dant Hippocrates, Galenus et medici, scilicet quod feminis abundant humores, quod debili sunt ratione, quod vaga sint, leves, voluptatum avide, quod affectibus agitant, quod sexu sint imperfecta, id estque virum appetant, sicut materia appetit formam, ut perficiatur, etc. Unde Eleazarus apud Aristotelem, lib. LXXII *De Interpret.*: Est, inquit, mulierum genus surorum affectionum sequax, atque in lapsu prodicie, propter impudentiam et eis naturam imbecillum. Denique Salomon, *Prov. xxx*, inter quatuor insatitabilia (vulve anumeralis; et Siracides, cap. xxxviii: « Omnen, inquit, masculum excepit mulier. » Plura vide apud Tiraquellum, leg. 9 *Connub.* num. 79 et seq.

Hinc disce amantes et amasias esse impuden-

tes: amor enim pellit pudorem. Existat de hac re insignis apolodus Esopi: « Jupiter, inquit, formatis hominibus, omnes illis affectus induit, solum indire pudorem oblitus est. Quapropter non habens dentem, sum introducere, per turbam ingredi eum jussit. Hic vero primum contradicebat, quod indigna ferret. Vehementius vero coinstante, ait: Sed ego sane his ingredior pactis, si amor non ingrediatur. Si ingrediatur, ipse exibo quam primum. Ex hoc sane evenit, omnia scorta invercunda esse. Affabulatio: Fabula significat capitos amoris invercundos esse. »

15. Sicut viator sitiens ad fontem aperte, et ab omni aqua proxima biset, et contra omnem palum sedebit, et contra omnem sagittam aperte pharetram donec in ficiat. — Tribus similitudinibus honeste et verecunde representata salaciam filie invercunda et impudicam, eamque per tres quasi peripheras obscure circumscrifta, q. d. Situi viator sitiens ameliat ad fontem, et ex prima aqua, quam inventit, esto turbida et crenosa, sitim restinguat: sic et filia invercunda sitim libidinis ex obvio quoque, licet vili et foido, restinguat. Eadem prostutue se ad omnem palum et angulum, ut amasos allicit, eosque avide excipit, sicut pharetra excipit sagittas; donec deficiat et omnino delassetur, iuxta illud Ezech. XVI: « Di- visisti pedes tuos omni transuenti, et multiplicasti omnes fornicationes tuas. » Unde Tigurina verit, tanquam viator sitiens reperto fonte aperte, et bisept de proxima quavis aqua: ad omnem palum desidebit, et obviem curvis telo pharetram (donec deficiat) aperte; Syrus, sicut sitiens qui ingreditur ex via, et os ejus apertum est ad aquas frigidas, et ex omni aqua bibit, et super quocumque ligno discubuit, et coram omni sagitta aperta est pharetra ejus: ita et mulier adultera, ejus vulvo uniuersaque aperta est; Arabicus, velut qui siti ardet de via adventiis, et expat potum frigidum: bibet namque de omni, et cum gustu, et labia illius adaperata sunt ad receptionem omnis damam: sic mulier meretrice comulat gremium suum omni ex exigenti. Sic et Lymanthus, Palamus, Jansenius et alii. Paulus ante de hac re plura dixi: plura non addam in materia adeo sparsa, ne castas aures offendam.

Hinc concors est philosphorium et medicorum sententia, feminas viris esse petulaniiores et salaciiores, idque tam propter levitatem naturae, tum propter copiam humoris, tum propter carnium molitatem, tum propter curiositatem qua se polunt et ornari et videantur et videant, tum propter gulositatem, otium et inertiam, que luxuriae fomenta sunt. Ita docet Aristoteles, lib. II *Le Part. Animal.* cap. II; Galenus, lib. III *De Utr. part.*; Albertus Magnus, lib. IIII *De Animal.* cap. I. Hinc Salomon, Prov. cap. XXX, 16, ait insatiabile esse os vulvae.

16. GRATIA MULIERIS SEDULE DELECTABIT VIRUM, ET OSSA ILLIUS IMPINGABIT. — Ita Romana complutensis. Verum Jansenius et alii quedam

adidunt, sicut legunt: *Et ossa illius impingabunt disciplina illius.* Sic et dispungunt Graeca Roma correcta, et Tigurina, dum veriti: *Comitas uxoris delectat virum suum, et ossa ipsius pinguefacit ejusdem peritia, vel scientia, via disciplina:* hec enim omnia significat Graecum, *έπιστημα.* Graeca enim non habent *τοῦ σεδουλοῦ*. Unde *χάρις,* id est *gratia,* significat graiam ejus comitatem morumque suavitatem. Verum quia Noster legit *τοῦ σεδουλοῦ,* hinc *« gratia »* non solum comitatem, sed et seculitatem diligenterque significat: gratia enim mulieris sedule, est grata ejus sedulitas et strenuitas in laborando et gubernando familiam, ut marito, filiis, ancellis, famulis de rebus omnibus ad victimam et vestimenta necessaria proideat. Hec enim delectat virum, ideoque *υσσα* illius impingat, id est medullis irrigat, eamque fortem, alacram validumque efficit; latitia enim mentis redundat in corpus, illudque vegetum, vivendum validumque efficit. Nam ossa sunt quasi fulera et columnae nostri corporis et microcosmi. Ossum autem sanitas medullae pinguedine irrigatur, forvet et impinguatur, eaque deficiente arescant; unde sequitur tabes et corruptio hominis. Sic Prov. III, 8, dicitur: « Time Deum, et recede a malo: sanitas quippe erit umbilico tuo, et irrigatio ossium tuorum. » q. d. Totius corpus tuum, cuius partes praecipue sunt umbilicus et ossa, sanum erit et vegetum: sana enim mens sanum effect corpus.

Vix rationem a priori accipe. Gratus sunt dilecti, laquei, sagitte et faces, quibus intime deflicant, feriuntur, pascuntur, vulnerantur et incenduntur corda et animi. Unde Homerius illas inter vineula numeravit, quibus pulchritudo animi illigat. Ille enim sunt dulissimi escarum laquei, qui tam suaviter devincentur, ut etiam a vincit diligatur et appetantur, ut summe cuplant iis arcuus ligari. Hinc gratiae dicuntur ridere hilares, omniaque exhibit. Porro, gratia maxime sua exercit in oculis et ore, sive sermoni et canto, qui mire audiuntur deinceps, passionesque animi et componit. Hinc veteres Mercuriū eloquentes deum, gratiarum ducem asseruerunt. Gratia ex ore prodiens est potentior, viiior et divinior: prodiens vero ex oculis, lascivior et effeminator. Prodiens ex ore, est spiritalior; ex oculis, materialia magis. Percepitur gratia visu et auditu, qui sunt principes ministeri rationis; per alias sensus solum adumbrante, et ex eventu; intrinsecus autem per rationem exactissime dignoscitur. In femina refugit magis gratia materialis, corporea et exterior: in viro virilis, spiritualior et interna. Praestantissima est gratia anime, que oculos Dei et Angelorum pascit et dilecat, aequa hec hominum, dum per gratiosos actus exteriores loquendi, agendi, incedendi, etc., emicat et effulgurat. Quare dum mulier gratiosa eos ostentat, Dei et hominum gratiam sibi conciliat, ac presserit maritum exhibi-

larat, pascit, impinguat, vivificat. Gratia enim est benevolentia illorum, amoris lynx, voluntatum arbitria, animorum imperatrix, cordium dulcis fur, nexilis aureaque mentium ostena, dissidentium magnes, consentientium adamas: denique vera sanctaque celi venus, omnigenae venustatis parens, est Dei gratia, virtus et sanctitas. Transit Simeonides a muliere nequaquam ad probiam et sanctam, ut per antithesis illius nequitiam, bujus honestitatem demonstrat. Contraria enim juxta se posita magis eluceunt.

Tropologicus Radamus: « Gratia, inquit, bona devotionis et obedientiae, quam habet quelibet sancta anima, vel generaliter tota electorum Ecclesie, jucundat boni doctoris animum, vel potius Christi Domini nostri, qui verus sponsus est Ecclesie; cui qui devota humilitate obedit, precepta ipsius custodiendo, pinguedinem charitatis ejus in medulla cordis se habere ostendit. Unde etiam amorem ejus ipsi imprebeat, sicut ipsa Veritas in Evangelio ait: Qui amat mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum. » Deinde subdit: « Sed quia nemo prius eum diligit, quam ejus gratia a sui amore illum provocaverit, sequens sententia declarat: Disciplina illius datum Dei est. Omne quippe bonum Ecclesie, dominum est Dei: qui cum datum optimum, et omne donum perfectum, desursum est, descendens a Patre lumine, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio, Voluntarius enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creatrice ejus, » Jacob. I.

17. DISCIPULINA ILLIES, DATUM DEI EST. — Ita dispungunt et combinant Biblia Romana et Complutensis, q. d. Uxor disciplinata et sapiens, ideoque sedula, ingens est donum Dei. Etiam « male est donum Dei, sicut Menander, sed irati. » Sensus est, q. d. Maritus non sue industrie, nec suis meritis, sed Dei gratie et dono adscribat, si ei obligerit uxori prudente et sedula.

18. MULIER SENSATA ET TACITA, NON EST IMMUTATIO TRUDITUR ANIME, — q. d. Mulier mente sensata et prudens, indeque ore taciturna et pauciloqua, tanquam est pretia, ut non sit « immutatio », id est commutatio vel permutatio, gracie ἀντίδοξη, hoc est pretium quo appendas eruditam, grecos τεκνοδοξην, id est disciplinatam, compositam et sapientem ejus animam, q. d. Nullo preto permutari, nulla re astimari potest, quia omne pretium, omnem astimationem superat. Ha Tigurina: uxor, inquit, taciturna et cordata domum Dei est, nec est quo preto permutes eruditam animam: hec enim doceat mentem sapere, linguam taere; sicut ex adverso ineruditam, id est imprudens, anima facit mentem despere, indeque linguam garrire et ineptire. Syrus, *domum Dei mulier bona,* et non est pretium sobrietati. Pro sensata gracie est *εὖ,* id est bona mentis,

hoc est prudens; item benevolia, studiosa, bene cupiens, bene consulens: *εὖ* enim est benevolentia, favor, amicitia. Multa in laudem cordatarum mulierum congesit S. Chrysostomus, hom. De Decollat. S. Joannis, et S. Hieronymus, Psalm. XLIV, ad Principiam, et Proemio in Sophianam; et lib. I *Contra Iovin.* Scripti et Plutarchus librum, cuius titulus: *Mulierum virtutes;* ac eo antiquior Hesiodus, lib. eodem argumento, in quo mulieres heroines celebant. Scripti et Hispanus quidam insigne opus hoc titulo: *Honor Dominarum;* ac Christina Pisana, mulier egregie docta, elegantia feminarum apologiam dicam, an encyclopiam? contexuit. Gulpidius Chancanus Anglus, duos scriptis libros: priorem indigit: *Laudes bonarum mulierum;* posteriorem: *Feminarum encyclopiam.* Nonissime Joannes Textor tractatum editum de *Claris mulieribus.* Vide et Celsium Rhodiginam, lib. XIII, cap. XXXII, et lib. XIV, cap. I, ac Tiraquelum, leg. II *Connub. num. 30,* ubi feminarum sapientum, quae viro doctrina equarunt vel superarunt, ingenitum catalogum ordine alphabetico pertexit.

19. GRATIA SUPER GRATIAM, MULIER SANCTA ET PUDORATA. — Pro sancta gracie est *εὖ,* id est fidelis, qui sollicet fidem Deo *εὖ* ac marito servat, id est casta et proba. Sic Apostolus fideles vocat *santes;* quia fides charitable formata, qualis erat primorum fidelium, efficit sanctos, ut dixi initio epist. I ad Cor. Tigurina, *gratia altius super altam est uxor pudicitie (aliis, pudica), pudor enim est comes et velut pudicitie (aliis, pudica)* et *fidelis.*

« Gratia, » id est res gratissima et acceptissima, summum donum et beneficium. Hinc secundo, *« gratia, »* id est felicitas, q. d. Illa felix et beatus est in hac vita, cui obtigit mulier sancta. Tertio, *« gratia, »* id est pulchritudo, decor, ornementum, et quasi monili aureum gemmeumque viro, est mulier pudorata. Quartu, *« gratia, »* quis omni Dei gratia, virtute et sanctitate cumulatur vir per uxorem sanctam. Ratio a priori est haec. Gratia est decor, venustas et lepor, ac quasi spiritus et vita pulchritudinis. Gratia ergo pernitas ut pulchritudo competit Deo per originem et causam, menti per formam, animi per rationem, nature per semina, materiæ per umbras et participacionem; adeo ut gratia et pulchritudo sint tanquam radii et splendores divini Solis, in rebus variis vario modo effigentes. Unde dictabat Plato: « Quicunque gratiosam et pulchrum aliud admiratur et diligit, non id, sed Deum in eo fulgentem colit; ut S. Antonius, S. Augustinus et similis in pulchritudine creaturarum et mundi, intuiti et admirati sunt pulchritudine in Dei creatoris. Poeta et philosophi dixerunt, gratias esse ancillas et pedissequas Veneris. Alii censuerunt gratias esse quid divini, quod occulta celi virtute in uno magis fulget quam in alio: gratia enim solis viventibus, mo soli homini competit. Verius ali gratiam sic definit: « Gratia est

externus quidam rationis fulgor, congruensque dexteritas in obeundis munerum functionibus, ex recta animi et corporis constitutione consurgens, perfectamque pulchritudinem insequens, gratia enim in gestibus, motibus, incessu, actionibus, sermonibus refulget.

Porro, *et gratia super gratiam*, primo idem est as si dicat: Duplex, imo multiplex, est gratia, q. d. Simplex gratia, species et decor, est mulier pulchra et modesta. At duplex, imo multiplex est gratia et decor, mulier quae pudicitate sanctitatem sanctos mores adjungit. Alludit ad Prov. xvii, 22: « Qui inventit mulierem bonam, inventit bonum; » Septuaginta, *inventit uxori*, id est *gratias et Charites*. Quam vocem illustrans noster Salazar: Plutarchus, inquit, docet illas felices esse feminarum nuptias, a quibus Charites non exsultant: sane illius mens hec est, totam nupciam felicitatem in conjugium mutua gratia et amore sitam esse, qui per Charites admiratur.

Quapropter, si tres Charites triplicis temporis gratiam significare dixeris, præterit, presentis et futuri, ut nulli tradunt, qui propterea eas horum sorores fingi dicuntur: utique constantem quamdam gratiam et amorem notabant, qui nullo tempore dissolvatur. Ergo cum Salomon ait: « Qui inventit mulierem bonam, inventit Charitos, » sensus erit: Tres gratias in conjugium suum adducit, hoc est amorem quemdam omnis temporis amplectentem. Mulier enim amorem premitunt conjugis, quia nubunt, ut aiunt, per amores; sed vir dum nuptias copulante sunt, cum amor inlepsus: his una tantummodo ex Charitibus premit. Alii rursus non solum nuptias ex amore suscepissent, sed etiam aliquando post nuptias in eisdem amor viguit; postea tamen decursu temporis deferunt: his duae Charites interfuerunt. Illis ergo trium charitum in unum conspirantium favor adiut, quorum amor et conjugis gratia ante nuptias, in nuptiis, ac deinceps toto vita tempore, constans fuit. Hæc autem felicitas ejus est tantum, qui bonam plane atque adeo amabilem uxorem natus est.

Jam si omnes viri felices sunt, quibus obtigit mulier sancta et pudorata, quasi gratia super gratiam, quam felix fuit S. Joseph, cui a Deo obtigit sponsa sanctissima, imo Virginum et Sanctorum omnium Regina B. Virgo Maria, que « gratia plena » salutata est ab Angelo, et gratiam hanc suam Josephi vixit, voce, vita et continua conversatione per tot annos afflavit? Unde Hugo: B. Virgo, inquit, comparatur hisce quatuor, scilicet soli, lucernæ, columna, fundamento: soli comparatur; quia sicut sol toti mundo lumen prestat, ita B. Virgo toti Ecclesiæ gratiam præstat et impetrat. Tollatur sol, est miserabilis mundus; tollatur B. Virgo, est miserabilis Ecclesia. *Cant. vi*: « Quæ est ista quæ progrederit quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa

ut sol? » Quasi aurora fuit in nativitate sua, ut luna in conceptione Domini, ut sol in nativitate Domini, « terribilis ut castrorum acies ordinata» in purificatione. Comparatur lucernæ, quia sicut veram habet inter sua viscera; at non abscondit eam, sed in aperio posuit, ut ab omnibus videatur. *Luc. xi*: « Nemo accendit lucernam, et in absconde ponit, neque sub modo: sed supra candelabrum, ut quæ ingreduntur lumen videant. » Columnas aureas comparatur propter rectitudinem, propter stabilitatem, propter fundamentum Ecclesie. Fundamento comparatur propter humilitatem, propter compassionem, propter secreti sive soliditatem amorem.

Nota: « Mulier sancta » generaliter, id est pia, religiosa, que Deum sancte colit et reverenter, quomodo vulgo vocamus hominem sanctum; proprie tamen « sancta », id est pura, casta; sequitur enim et pudorata, id est verecunda, quae scilicet pudorem et verecundiam, que comes et index est castitatis, vultu, oculis, silentio, modestia, totogenitudo preferat; sicut ex adverso mulier incosta et adultera, est impudens et invereunda. Unde et subdit: « Omnis autem ponderata non est digna continentis animæ. » Sanctitas enim conjugii et uxoris, qua uxor est, consistit in castitate, quia fidem Deo, Ecclesie et marito datam, sancte servat. Sic Apostolus de virginie ait: « Ut sit sancta corpore et spiritu, I Cor. vii, 34. » *Sancta* id est pura, casta, intemerata. « Sanctitas » enim, ut ait S. Dionysius *De Divin. Nom.*, « est ab omni iniquitate, incontaminatissima et perfectissima puritas. » Et *I Thess. iv*, 4: « Hœc est enim voluntas Dei sanctificatio vestra: ut abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum vas (id est uxorum) suum possidere in sanctificatione et honore, non in passione desideri. » Vide ibi dicta. Ac Poeta: « Et tu sanctissima conjux : sanctissima, id est castissima.

Moraliter, hic disce proprium mulierum et virginum monile esse pudorem et verecundiam: hic enim index est custos pudicitiae. Nam, ut ait Poeta: « Non veniant in idem pudor atque amor. » Unde vocatur pudor virginem, juxta illud:

Virginea tenera stat pudor ante gopas.

Et:

Olim hic virginali custos monitorque pudoris.

Quocirca S. Gorgoniam sororem suam ab hoc pudore laudat Nazarenus, orat. *De Laudib. Gorgon.*: « Cum multis, inquit, et variis mulierum externos nosset ornatus, nullum tamen moribus suis, splendoreque intus receditum prestantiorum cognoscetabat. Unus illi rubor placebat, quem gigant pudor; unus candor, quem parit abstinentia. » Unde et Tertullianus, lib. *De Veland.* *Virgin.* cap. II: « Virginibus, inquit, præter quod a Deo, non ab hominibus captanda gloria est, etiam ipsum bo-

nus Pontificem non posse dispensare in *voto* sollemnem castitatis, ut scilicet religiosa castitatem professa societur conjugio. Sed hæc gnomæ id non evincit, tum quia *et continentis* significat non tantum castum, quidam est religiosa, sed et uxorem castam; agitur enim hie de ex ore proba; tum quia *et ponderato* significat pretium auri et argenti, non autem bonum publicum, v. g. ut totum regnum convertatur, vel conservetur in vera fide, pietate, justitia. Hoc enim bonum maius est quam castitas religiosa unius personæ; unde propter hoc potest Pontifex cum illa dispensare ut coniugio copuletur, uti cum pluribus dispensavit. Denique hæc gnomæ tam intelligitur de castita et privata et simplici, quam publica solemní; et tandem omnes fatentur in simplici posse Pontificem dispensare. Vide Bellarmínium, Sanchez, Lessium et alios, in tract. *De Voto*.

21. SICUT SOL ORIENS MUNDO IN ALTISSIMIS DEI, SIC BONIS SPECIES IN ORNAMENTUM DOMUS EJUS.

— Species, id est pulchritudo tuni corporis, tuni pullus animalis, que est pulchritudo virtutis, puta castitatis, modestie, etc. utramque enim compar sol, q. d. Sicut sol, cum post noctis tenebras mane oritur in altissimis, scilicet celis et habitaculo Domini Dei, tuni oculis quam elementa, totumque animal primum est ad libidinum. »

20. OMNIS AUTEM PONDERATOR NON EST DIGNA CONTINENTIS ANIME. — Pro ponderatore grece est *επιβάτης*, id est pondus, q. d. Nullum est auri, argenti, vel rei alterius pondus, quantumvis ingens, quod aquivaleret continentis, id est casta, modesta et sanctæ uxori. Syrus, *gratia super gratiam mulier pudorata*, et non est pondus (id est pretium condignum) taciturnitat. Pudoris enim comes est taciturnitas, et pudores sunt taciturnæ, sicut impudentes sunt loquaces et garrule. Tigurina, *ne tanto pondus est ultum, ut eo rependas animi ipsius modestiam*, q. d. Maritus pluris estimare debet uxoris modestiam et continentiam, quam multa uxori talenta, quia nihil est in opibus et thesauris huius mundi, quod cum anima casta et pura valat comparari; nam non tam abundantes thesauro domino divitiam replet, quam merita castitatis, corpora et animas continentium totaque domos extrahunt; ut merito dicant illud: « Venient milii omnia bona virriter cum illa, » *Sap. vi, 11*, quoniam castitas ipsi casis et puritatem mentis et munditatem corporis afferat, et sensibus ordinem et motibus modum secundum modestiam confert; ipsis vero maritis totique familie mirum decorum, puritatem, sanctitudinem, pacem et exsultationem afflat et aspirat. Recte Plutarchus in *Aoral.* uxorem comparat speculo: specula autem bonum ceasemus non quod auro et gemmis vestitum, sed quod purum, tersum, pulucidum, nihil habens depresso vel prominentis; sic pariter uxor non auro dives, sed continens, casta, modesta, obsequens, censenda est optima.

Ex hac sententia: « Omnis ponderator non est digna continentis animæ, » colligit Albertus Mag-

bardos ad fidem catholicam pellexit, teste Paulo Diacono, lib. IV, cap. II, qui et cap. XV et XXI, multis eius pictetam celebrat. Similes gentilium regiarum soles fuerunt: *prima*, Semiramis, qua inconsulta nihil faciebat; *secunda*, maritus, teste狄多, lib. III, cap. II et seq.; *tertia*, Aspasia, qua Cyro fuit instar domestici oraculi, de qua *Aelianus*, lib. XII *Vario Histor.*; *tertia* fuit Livia, regtrix Augusti Cesaris; *quarta*, Pompeia Plotina, cuius consilia sequebatur Trajanus imperator maritus, de qua Aurelius Victor in *Juliana*. Haec ergo regnos sua sapientia et virtute quasi soles prefulserunt regibus et regnisi. Igular siue sol totum orbem non solum clarificat, sed et fecundat, bonisque omnibus dicit: *sic et uxor praestans fulgoris sua sapientia et virtutis non solum illustrat, sed et fecundat tum multa probata prole, tum rerum copia, tum virtutum exercitatione totam domum, imo subiuste totam urbem, provinciam et regnum*. Vide solis dotes quas recensui *Isaia* cap. XLV, 1, easque applies uxori et regine.

22. LUCERNA SPLENDENS SUPER CANDELABRUM SANCTUM, ET (id est sic, est enim et nota similitudinem, quia connectit similia) *SPICES PACIE SUPER ETATENM STABILM*. — Comparavit speciem mulieris sol illuminantii mundum: nunc per gradationem uerberis ascendit, eamque comparat lucernam et candelabrum sancto, quod possum erat in templo, puta in Sancto, ut illud illuminaret, et praelucere facemque preferret Deo residenti in Sancto sanctorum, q. d. Sicut lucerna imposita candelabro sancto in templo, illud illuminat (ut ostendit *Ezod* xxv, 31) : *sic et pulchritudo faciei mulieris, facie, inquam, tam animae quam corporis, imposita est ei ejus stabili, grecæ casæ*, id est constanti et valida, qua possit filios educere, famulos regere, et familiam gubernare; totum domum illustrat, et velut sancta lucerna omnibus prefulget, imo totam familiam sanctam efficit, totamque dominum quasi sanctam Ecclesiastum templumque Deo consecrat. Ita Tigrurina, *lucerna splendens*, ait, *in sancto candelabro uenusta facies in etatis constanti est; Syrus, sicut lucerna, qua illuminat super candelabrum sanctum, pulchritudo mulieris in habitatione domus ejus*. Ad hoc significandum, lampades, sive tædæ, quæ « jugales » et « geniales », dicebantur, sponsis in nuptiis preferabantur, ut patet *Math.* cap. XIV, vers. 1. Vide nostrum Martinum de Roa, lib. II *Singular.* cap. XXI.

Nota: «Species» id est pulchritudo, «facie», non tantum corporalis intelligenda est (nam de ea, si sola sit, ait Salomon *Proverb.* XI: « Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra et fatua ») sed et moralis ac spiritualis, puta pulchritudo animæ per decorum virtutum; haec enim mulierem pulchram, pulcherrimam efficit, iuxta illud:

Gratior est pulchro veniens de corpore virtus.

Modestia enim, verecundia, gravitas, ceteraque

virtutes animum exornantes, reluent in facie, totoque corporis habitu, illamque magis quam sibum colorant, exornant, & speciosam Deo et hominibus efficiunt. Simili modo *etas stabilis*, sive constans, tam animæ quam corporis intelligitur, puta, animi in virtute solidati constantia, gravitas et maturitas; hec enim etatem florentem vegetamque uxoris perficit et condecorat. Sicut ergo pulchritudo corporis in etate florenti et constanti, est quasi lucerna in candelabro sancto: sic multo magis pulchritudo animæ in constante virtute, est lucerna in candelabro, sua sanctitate illuminans totam familiam, illamque verbo et exemplo sanctificans, ac sanctum in ea Deo tempulum constitutus. Idem dicas de persona qualibet sancta, que totam familiam, collegium, monasterium exemplo sanctitatis illustrat et sanctificat. Sio S. Dominicus fuit facula et lucerna sui Ordinis totiusque orbis, aequa saepe Franciscus Xaverius fuit lucerna et sanctitas Societatis Jesu. Et talis debetur esse quisque sanctus religiosus, imo quilibet christianus, nimurum sanctitas sua Ecclesiæ, Ordinis vel domus.

Poro, sanctæ haec multa complectitur, quæ panics ita perstringit S. Ambrosius, lib. III, epist. 25 ad *Eccles.* *Verez.*: « Sit, inquit, in vobis vita hujus delectatio in bona conscientia, patientia mortis cum spe immortalitatis, confirmatione resurrectionis cum Christi gratia, etiam cum simplicitate, fides cum confidencia, abstinentia cum sanctitate, industria cum sobrietate, conversatio cum modestia, eruditio sine vanitate, sobrietas doctrinae fidelis sine heresie temulentia. » Hac ergo virtutes magis exemplum quam verbo doceat marilus uxorem, preceptor discipulum, princeps subditos, pastor populum. Scitum est illud Aristoteles, in *Econom.*: « Si mulier cognoverit sibi castum et fidum virum, ipsa etiam fide et casta erit. » Et illud Plutarchi, in *Lycyri*: « Ut populus dicto sit audiens, hoc dicit a principe. Nam qui bonum prebet duosem, si facit ut alii bene sequantur, » iuxta illud vulgatum: « Bonus dux bonus reddit comitem. » In principe ergo situm est, ut sit bene moralæ civitas, si modo ipse bonus sit imperator. In Episcopo positum, ut piam efficiat plebem, si ipse piam et integrum agat vitam. Probus et incorruptus magistratus probos et integros facit cives. Frugi marius uxorum et familiam in suis mores trahit. Ductus ac diligens magister doctum facit discipulum.

Mystice, sicut homini uxor improba, est concupiscentia et voluntas propria: sic ejusdem uxor proba est voluntas sancta, Deo subdita, Dei gratia et charitate imbuita, adeo posse est ipsa sapientia, ait Rabanus, *grafia et charitas*. Hec enim quasi lucerna et sol illustrat totam animam domum, eamque sanctum Deo tempulum efficit, quin et totam familiam, urbem, provinciam, et subiuste totum orbem radiis sue virtutis et sapientiae collustrat. Vide dicta *Ezodi* xxv, 31. Unde hoc solius De-

est opus et conjugium. Audi S. Ambrosium, lib. VIII in cap. XVI S. *Lucce*: « Nemo venit ad me, nisi Pater meus qui misit me, affrixerit eum. Ille enim solus potuit has nuptias copulare. Et ideo mystice Salomon dixit, *Prov.* xix: A Deo preparatur uiro uxor. Vir Christus, uxor Ecclesia est. Charitate uxor, integrata virgo. Ergo quem Deus traxit ad Filium, non separat persecutio, non avertat luxuria, non philosophia deprædicta, non Manicheus contumet, etc. Mens quæ credidisti Deo, esto fortis mulier, qualis illa vel anima, vel Ecclesia, de qua dicit Salomon *Prov.* XXXI: Mulierem fortem quis invauiet? pretiosior autem est lapidibus pretiosis. »

23. COLUMNA AUREA SUPER BASES ARGENTAE, ET (id est sic) *PEDES FIRMI SUPER PLANTAS STABILIS MULIERIS*, — *Sicut pretiosa et pulchra sunt columnæ aureæ innixe basibus argenteis: sic et pedes stabiles mulieris super plantas stabiles, ut scilicet tun pedum quam planitarum ejus gravis sit incessus, rarus et necessarius; pretiosi sunt et pulchri. Incessus enim hic gravis index est animi gravis, constans et maturi; sicut ex adverso incessu vagus, levis, precepit, inconstans, index est animi vagi, levis, præcipiti, inconstans. Legit Interpres *etiam*, id est plantas; jam Graeca habent *cōstē*, id est pectus. Rursum, pro firmegunt *spīa*, id est speciosi; unde sic habent: Columnæ aureæ in basi argentea, et pedes speciosi (conjuncti) cum pectore stabili; Complantes, et pedes formosi super pavimenta stabili; Syrus, sicut ornamenta aurea super columnas argenteas (sic) congruant plantæ ejus juxta ambitum domus ejus; Tigrurina, instar columnarum aurearum super basi argentea, sic crura formosa cum pectore stabili. Comparat pedes uxoris gravis (que per plateas non discutunt, sed domi se continet eam gubernans) columnis aureis, plantas basibus argenteis, quam scilicet (uti Graeca exprimit) nituntur pectore, id est animo stabili, gravi et maturo; ut scilicet is sit quasi basis et fundamentum exteri incessus et firmitatis, qui proinde illi non tantum elegantiam, sed et dignitatem conciliat. Significat ergo Siracides (ut recte advertit Jansenius), quod, sicut columnæ aurea super bases argenteas constituta, præter firmitatem quam habent, etiam coniunctum habent et pretium: sic et pedes mulieris firmi super plantas stabiles, præter firmatatem etiam pretium habeant et coniunctum, pulchritudinem congruentiam, dum grossum actuumque exterior maturitas pulchre respondet anteriori stabilitati mentis et animi, ex qua præmanat.*

Hoc est quod in sponsa, suspiciens sponsus celebrat, *Cant.* VI, vers. 1: « Quam pulchri sunt pressus tui in calcementis, filia principis! Juncture femorum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis. » Unde eam comparat chorus castrorum: « Quid videbis, inquit, in Samia, nisi choros castrorum? » Hoc facit prover-

biuum *Hilpanorum*: « Mulier et gallina foras prodeundo se perdunt, » ait Palacius.

Mystice Rabanus: « Columnæ aureæ sunt doctores sancti, luce sapientie predicatori, qui super bases argenteas collocaentur, cum eloquis Scripturarum sacrarum predicationis sum immunitus. Columnis enim merito Apostoli et Apostolic vir comparantur, quia terrena vita in immo deprimenti et supernas virtutes ad gloriam Regis coelestis ex tollunt. Horum pedes firmi super plantas multo stabili sunt; quia incessus predicationis eorum, quo per totum orbem, verbum Dei disseminaverunt (in omnem enim terram exiit sonorum, et in fines orbis terra verba eorum), super catholicam fidem stabilitatem firmiter consistit. » Horum ergo pedes sunt « columnæ aureæ super bases argenteas, » qui videlicet ab argento niveum candorem, ab auro virtutum pretium, a basibus et columnis robur et firmitatem, ad sustinendos quoslibet pro Ecclesia labores, munthant.

24. FUNDAMENTA ETERNA SUPER PETRAM SOLIDAM, ET (id est sic) *MANDATA DEI IN CORDE MULIERIS SANCTÆ*. — Supple: « eterna et perpetua sunt. » Hie versus jam deest in Graeco et Syro; sed Tigrurina sicut cum exprimit: *Ut aternum est super petram firmam fundamentum, ita mandata Dei in anno sanctæ mulieris.* Sensus est, q. d. Sicut fundamentum dolorum, columnarum, etc., firmissima et quasi eterna (more loquendi hominum, qui longe vocant eternam) per hyperboleam sunt, que fundata sunt super solidam petram; quia petra firmiter ab susinet, tuerit et conservat, ut nulla ventorum vel procularum vi concuti vel convelti valeant: sic pariter mandata Dei, in corde mulieris sanctæ, firmissima et eterna sunt; quia ab illo firmiter continentur et conservantur; ut ab eis nulla tentationum, persecutionum vel adversitatum vi se avelli sinat, quādū, scilicet, sancta persistit. Si enim sanctitatem abicit, omne robur, omne fulerum, omnem constantiam suam abicit. Significat ergo cor sanctum et in sanctitate stabilitum, esse immobile instar petrae et rupis, ut dicit cum Paulo: « Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an famæ? an nuditas, etc.? Certus sum quia neque mors, neque vita, » etc. Huc allusit Christus, *Math.* vii, dicens: « Omnis qui audit verba mea acc. et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui edificavit domum suam supra petram, et descendit pluvia, etemperunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in dominum illam; et non cedidit, fundata enim erat supra petram. » Praetare Nazianzenus, in *Dist. 3*: « Ul incus maxima, inquit, ictus non pertimescit; sic mens sapienti omne detrimentum extrudit. »

Greca Completesia, Syrus, Tigrurina et ali hi subiectunt undecim sententias de feminis graves et appositas. Eae sic habent: *Fili, formæ atque tua conserva sumum, et ne dederis aliena, robur tuum. Cum regniorum omnis campi fertilem sortem, seruia propria semina, fretus nobilitate tui. Sic progenies*

tue superstites, et fidentiam nobilitatis habentes, magnificantes. Mulier mercenaria argutis poro reputabatur; conjugata autem turris mortis uteribus reputabatur. Mulier impia iniqua pars dabitur; pia autem datur timenti Dominum. Mulier turpis iusta ratione conteret; filia autem honesta etiam virum reverebitur. Mulier impudens sicut canis reputabatur; quae autem habet secundam, Dominum timebit. Mulier virum proprium honorans, sapientis omnibus videbitur; iudiciorum autem, impia in superbia omnibus cognoscetur. Multa est bona beatus vir; numerus enim amorum illius duplex erit. Mulier clamosa et lingua in hostium fugationem considerabit. Hominis autem cunctae animas, similius mortis mordibus, telli seditionibus vitam transigit. Duo ultimos versus clarissim sicut effert Tigurina, clamosa mulier et lingua, ad hostes fugandos exquiritur. Omnis vero hominis animus his moribus similis (hoc enim est *quoniam*, pro quo Vatablus legit *quoniam*, id est convivens illi, vel convivio ejus utes) versabitur inter tumulus bellicos; Syrus, mulier verba et contentiosa sicut cornu (tuba cornea, qual olim in praeliis utebantur) concitans ad pugnam reputabatur. Anima autem omnis horinaria, qui habe omnia haec, conjectur in tumulum bellum (vel assumulatum tumulii bellum), vita in tribulatione transigetur.

Verum haec omnia non sunt Scriptura Canonica, quia ea omittit editio Latina Vulgata, quam pro multo Scriptora habendam definiti Conclavis Tridentinum, Sess. IV. Imo editio Graeca correcta a Romanis eadem omitti. Adde, multas ex hisce sententias in capitibus praecedentibus traditis esse vel in se, vel in sui simili; quare ea hic ascribitur videtur, ut recte adverbit Janensius.

23. 26 ET 27. IN DUOBUS CONTRISTATUM EST COR ET TERTIO IACUNDIA MIHI ADVENT. Vir bellator deficiens per inopiam: et vir sensatus contemptus. ET QUI TRANSGREDITUR A JUSTITA AD PECCATUM, DEUS PARVIT EUM AD RHOMPHREAM. — Hoc 1000 transit Siracides a mulieribus ad alia superientia dogmata. Quare hinc novum caput, putat XXV, inchoato Glossa: Sensus est, q. d. Duo sunt miserabilia, tertium vero indignum: quae duo proinde mihi commiserationem, tertium vero iram et indignationem commovet; quia scilicet summum omnium malorum est, quod homo sponte sibi accersit, cum nimis iustitiae desert et peccat. Primum est bellator laborans inopia; qui scilicet pugnavit pro patria, tamque pro bonis civium exposuit, ac pro illis graves et continuos labores, seruimus, pericula sustinuit, ideoque dignus est qui semper publico clatur, ut olim milites seues et emeriti publicis etipendia alebantur itome in taberna, que inde meritaria est cognominata, ex qua tempore nativitas Christi miraculose proflixit oleum; unde postea a Calisto I Pontifice conversa est in ecclesiam B. Virginis Transiberianam.

Secundum est, vir sensatus et prudens, qui sci-

llet sua prudentia posset regere domum, collegium, rempublicam, ideoque ad quoslibet honorum gradus in ea evehri meretur, contemptus et neglectus, quod amicos non habeat qui eum commendent et promoveant. Greco est, τὸν πειρατὸν οὐδὲν αἰσχύλον, id est viri prudentes, si contemnuntur; ali, si pro rejectamentis habeantur viri intelligentes; Tigurina, viri cordati indigna patientes; Syrus, super viris famosis qui immuniti sunt ab honore suo; οὐδέποτε enim sunt retributa, quisquile, rejeula, stercore, exrementa, quae canibus projiciantur, quasi κωλίζει, ut dixi, Philippi, iii, 8.

Tertium est, justus a justitia prolabilis in peccatum; hec enim summa est insipientia et stoliditas, qua sanctus summum bonum, puta justitiam, gratiam, Deum et colum ultra pro vili voluptate vel honore prodegit, sequi in summam miseriam, puta in peccatum, Dei iram, reatum gehennam ad damnationem eternam praepicit; quare huic non tam commiserere quam irascor et indignor, quod sua liberate, liberatio voluntate et electione tantum bonum deserat, et tantum malum sibi accersat, ac ultra quasi a celo in infernum precepit ruat. Quicquid Deus parvit? et destinavit eum ad rhomphream, id est ad gladium, hoc est ad ponam et mortem presentem et eternam. Ita Tigurina, duo, inquit, cor meum contrariant, et tertium mihi moestus indignatione: vir bellicosus (Vatablus, fortis) laborans egestate, vir cordati indigna patientes, et qui se a justitia transformari possunt. Domini eum credi destinabit; Syrus, super duabus rebus obstupuit cor meum et super trius (id est super tertio) valde dispergit mihi: super viri ingenui qui pauper evasit et inops effectus est, et super viris famosis qui immuniti sunt ab honor suo, et super eum qui convertitur a timore Dei ad opus iniquitatis. Trade eum diei occasio: Jure ergo merito Siracides frascitur justo in peccatum declinanti. At S. Augustinus non frascitur peccanti, sed miseretur, asserente eum omni lacrymarum fonte defendum. Jeremias vero, cap. xi, vers. 42, jubet celos obstupescere, quia relata fonte aquarum viventium, puta Deo, populus cisterne querit dissipata. Ipse autem Deus tactus dolore cordis intrinsecus parat ob crimini, non ulla hominem, sed omnes solunque mundum, mergens et perders diluvio, Genes. vi, & *vij* miserandum est, quod tam facile contributus ea, quae Deus tam dure parat ad rhomphream, ait Paladius.

Mystice Rabanus: « Vir bellator, inquit, deficit per inopiam, cum si qui multos labores in agone istius mundi sustinuit pro Christo, novissime aliqua alversitate fractus, perdit laborem per inconstantiam mentis. »

28. DUE SPECIES DIFFICILIAE ET PERICULOSAE MUNDI APPARUERUNT; DIFFICILE EXIUTUR NEGOCIAS A NEGLIGENCIA. ET NON JUSTIFICABURT CAPO A PECCATIS LABORUM; — q. d. Duo genera officiorum, licet ex natura sua non mala, imo necessaria reipu-

biles difficilia tamen ad evadendum peccata, idque anima periculosa mihi videntur.

Primum est negotiator et mercator, difficile exiutur a negligencia; quia facile ob lucrum negligit fidem datum, justitiam, pietatem, cultum Dei, v. g. sacrum die festo, concionem, confessionem, communione, etc. Mercatura enim totum dominum sibi vendicat, totam mentem occupat, unde nihil fere relinquit cogitationis vel temporis ad animam excludendam.

Secundum est carponaria sive tabernae; capuo enim non justificabitur, id est non erit justus, hoo est, insons et immunis a peccatis laborum; quia ut hospites ad se alliciat, ab hisque lucrum caplet, multa mentitur, v. g. vnum suum esse Creticum vel Rhenanum, cum sit Cyprum vel Mosellum; esculenta sua esse talis generis, cum sint alterius; lectos et linteumna esse iota et munda, cum sint ilota et immunda, etc. Vide et in Italia carponae obviam producent viatoribus, ilisque sua hospitalia mire depreducant; quae cum ingressi sunt, verba sibi data non raro experiri. Porro, eleganter causa duo haec officia dividit, et cuique sui vtili periculum assignat. Alioquin siue officium, sic et vtiuum et periculum utrumque, utrumque est commune. Nam et capuo est negotiator, vendit enim sua vina, cibos et operum; ac proxinde negligenter vitia illi est operum, sequit ac negotiatori a peccatis laborum. Sed, ut dixi, eleganter et rhythmus causa hec dispersit, et suum cuique magis proprie et familiariter attribuit. Hec dicit, ut doceat mercatorum et carponiarum esse artes periculosas, idque non facile capessendas, sed caute et cum magna ant-

mi in pietate, virtute et veritate obfirmantes, unde et Ecclesia utramque Ecclesiasticis prohibuit.

Nota: *Tò labiorum* non est in Greco; rursum pro negligencia greca est *παραπάθεια*, quod Noster in Leviticus veritatem delictum: » pro peccatis, greco est *ἀπάρτια*, quod Noster veritatem peccatum; delictum autem est peccatum omissionis; peccatum vero est commissionis, juxta S. Augustinum, Quest. XX in Lev., et S. Gregorius, hom. 21 in Ezechiel, i. Hoc, atque inter peccatum et delictum distinet, quod peccatum est mala facere; delictum vero est bona derelinquere, quae sumptuare tenenda sunt. Sic ea hie accipit et distinguunt Siracides (licet altera ea accipiat Moses, ut dixi Lev. vii, vers. 1), q. d. Tam mercator quam capuo diffinierat evadit peccata commissionis, et delicta omissionis; quia ob lucrum multas fraudes, mendacia, iniustias committit, quae omittere debet; ac vicemissa multa officia divina, restituunt, solutionem promisorum et debitorum, ac elemosynas omittit, quae committere et exercere debet. Unde Tigurina veritatem, *duo genera officia* miti et periculosa videntur, mercator via evitabat delictum, et capuo culpa non vacaverit; Syrus, cum difficultate magna literatur negotiator a peccatis; si non in hoc, sed in hoc offendit: capuo autem non justificatur a peccatis.

Porro, Paladius negligentiam mercatoris aliter explicat: licet mercator, inquit, sit diligenter, minus, difficile tamen evadit aliquam in mercando negligentiam. Aliquando enim ob multitudinem et varietatem mercium, non meminit quanti haec aut illa mera constiterit, quantique vendenda sit. Aliquando oblivisor ponderis, aliquando debitorum, aliquando creditorum.

CAPUT VIGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sermonem in fine capituli inchoatum de mercatura prosequitur, docens luci cupiditatem esse causam peccatum. Moz. vers. 3, tractat varia, præseruit de loquela, probatione, et lingue moderatione; ac vers. 17, usque ad vers. 25, multis ostendit quam turpe sit revelare secretum. Inde ad finem docet quam detestabiliter dolus et dolosi, idque malum quod alii parant, in ipsosmet revolventum, ut in suis auctores relatatur et recedit.

- Propter inopiam multi deliquerunt: et qui querit locupletari, avertit oculum suum.
- Sicut in medio compaginis lapidum palus figurit, sic et inter medium venditionis et empionis angustiabitur peccatum.
- Conteretur cum delinquenti delictum.
- Si non in timore Domini teneris te instanter, cito subvertetur domus tua.
- Sicut in percussura cribri remanebit pulvis, sic aporia hominis in cogitatu illius.
- Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis.
- Sicut rusticatio de ligno ostendit fructum illius, sic verbum ex cogitatu cordis hominis.
- Ante sermonem non laudes virum: hec enim tentatio est hominum.
- Si separaris justitiam, apprehendes illam; et indues quasi poderem honoris